

*Asterdorp, een Amsterdamse geschiedenis van verheffing en
Vernedering*
S.G.M. Steinmetz

Asterdorp, een Amsterdamse geschiedenis van verheffing en vernedering

Stephan Steinmetz

Samenvatting

In 1927 verrees op een industrieterrein in Amsterdam-Noord een woonwijk van 132 huisjes met een muur er omheen: Asterdorp. Hier plaatste de Gemeentelijke Woningdienst uit voorzorg gezinnen die 'ontoelaatbaar' werden geacht voor andere gemeentewoningen en corporatiewoningen. Het doel was om deze gezinnen, door de inzet van een opzichteresse, om te vormen tot 'nette' gezinnen. Ruim 450 gezinnen (samen 3000 mensen) hebben er tot 1940 gewoond. In het begin van de oorlog hebben er korte tijd daklozen uit Rotterdam gewoond en in 1942-1943 was Asterdorp een concentratiewijk voor Joodse gezinnen. Na de oorlog is vergeefs geprobeerd van het dorp een normale woonwijk te maken. In 1955 is Asterdorp gesloopt.

'Asterdorp, een Amsterdamse geschiedenis van verheffing en vernedering' is een biografie. Alle fasen van de levensgeschiedenis van het dorp worden van binnenuit belicht: het ontstaan, het functioneren, het einde. Aan de hand van uitgebreid archiefonderzoek (beleidsstukken, gezinsrapporten, privé-archieven) en een reeks gesprekken met ex-bewoners en een voormalige opzichteresse (alle gevoerd in 1984), reconstrueert en evalueert 'Asterdorp' de drijfveren van de makers (zowel politici als ambtenaren) en belicht de gevolgen voor de mensen die in het dorp gewoond hebben.

In 'Asterdorp' wordt eerst beschreven hoe rond 1900 de liberale Delftse hoogleraar Baltus Pekelharing een generatie studenten aan de Polytechnische School motiveerde en inspireerde om misstanden in de steden aan te pakken. Het slopen van krotten en bouwen van nieuwe wijken voor de arbeiders maakten deel uit van de materiële verheffing. In Amsterdam gingen Pekelharings volgelingen J.W. Tellegen en A. Keppler hier voortvarend mee aan de slag, gesteund door Pekelharings vriend F. Wibaut. Keppler vooral werd de man aan het stuur: hij wist zichzelf in 1915 te manoeuvreren in de leidende positie van de kersverse Woningdienst die de bouw van gemeentewoningen op zich nam. Zijn persoonlijke relaties met burgemeester Tellegen (zij waren bevriend) en wethouder Wibaut (zij waren zwagers) waren hierbij van groot belang. Direct in 1915 al maakte Keppler plannen om een categorie krotbewoners te definiëren die vanwege de

kans op ontsparingen, niet direct naar een nieuwe woning zouden kunnen overstappen. Een apart dorp was nodig. Enkele incidenten (die overigens snel werden opgelost) in een blok gemeentewoningen in 1918 en ervaringen die hij had opgedaan bij een bezoek aan een nieuwe arbeiderswijk in Liverpool (waar wanbetalers op straat belandden) vormden voor Keppler aanleiding om *preventief* te handelen. Krotbewoners die naar de inschatting van zijn ambtenaren tijdens een huisbezoek, als potentieel wanbetaler of als niet-netjes werden bestempeld, gingen naar Asterdorp of naar het kleinere zusterdorp Zeeburgerdorp. In 1927 kwamen de eerste tientallen gezinnen in Asterdorp. De opzichteresse sprak ze aan op hun gedrag waarbij zij vooral lette op de netheid en de mate waarin ouders binnen waren. Bedden moesten opgemaakt, de was uit het zicht, de vloer schoon en vooral lette de opzichteresse erop dat bewoners zich niet met elkaar bemoeiden. Sociale cohesie diende afgeleerd; nette arbeiders zaten binnen. Wanneer een gezin naar de mening van een gemeentelijke commissie, die onaangekondigd een bezoekje aflegde, voldoende netjes was, mocht zo'n gezin verhuizen naar een categorie gemeentewoningen die één stap hoger stond op de ladder. Verhuizen naar een woning van een corporatie of de bovenste groep gemeentewoningen, was uitgesloten.

In 1928 en 1929 werd Asterdorp een arena van politieke strijd. De communistische partij voerde intensief campagne op het dorp en in de eigen pers, enerzijds om onder de vele losse werklui leden te winnen, anderzijds om de sociaal democratische SDAP, die het dorp politiek had omarmd, de voet dwars te zetten. 'Asterdorp' laat zien hoe de politieke conflicten via persoonlijke lijnen werden uitgevochten. Zowel tussen de gezinnen in het dorp als binnen de politieke en ambtelijke top, was Asterdorp een splijtzwam. De verantwoordelijk wethouder, S.R. de Miranda, probeerde het dorp te sluiten wat hem niet lukte omdat Keppler een sterk netwerk had opgebouwd. De Miranda had – als arbeiderszoon - zelf bedenkingen tegen het dorp vanwege de stigmatiserende werking maar werd ook beïnvloed door de verhalen van zijn dochter Flora, die er als opzichteresse werkte. Interviews met Flora de Miranda en de dochter van de voorzitter van communistische buurtvereniging 'De Lelie', geven een persoonlijke inkijkje in de conflicten in en om Asterdorp de eerste jaren.

Rond 1930 werd duidelijk dat steeds meer gezinnen weigerden om in Asterdorp te wonen. De leegstand nam toe tot 50% in 1931. Het isolement, het stigma en de overheidscontrole verslechterden het imago van dorp. Gemiddeld stond tussen 1927 en 1940 40% van de huisjes leeg, veel mensen weigerden en zochten een woning op de

particuliere markt. De mensen die er wel langer gewoond hebben, blikken later met schaamte terug. Ze voelden zich apart gezet. In 1937 werd Keppler met vervroegd pensioen gestuurd en bereidde diens opvolger Flipse de opheffing van Asterdorp voor. De oorlog gooide roet in het eten. In 1942 vorderde de bezetter het dorp om er een Joods getto van te maken. Na de oorlog werd Asterdorp verbouwd tot normale woonwijk maar vanwege de vochtoverlast – een probleem dat het dorp al vanaf het begin parten speelde - werd het dorp gesloopt in 1955. De Woningdienst borg de archiefdozen diep weg. Elders in het land werd direct na de oorlog de aparte huisvesting van 'onmaatschappelijken' met kracht ter hand genomen.

Alles overziend luidt de eerste conclusie dat de ontoelaatbaren van Asterdorp niet hebben bestaan. Er was honderd jaar geleden ook geen manifest probleem met een omliggende groep gezinnen dat opgelost moest worden. De gezinnen die in Asterdorp geplaatst werden, waren van zeer divers pluimage. Tweede conclusie: Asterdorp was niet bedoeld om een bepaalde groep op te voeden maar diende als een schrikbeeld voor al die duizenden arbeidersgezinnen die naar normale gemeentewoningen en corporatiewoningen mochten verhuizen. Wie zich niet gedroeg zou naar Asterdorp worden gestuurd.